

Kūyas tunga

1 november 2004

Från tåget på väg genom Kyushu till Nagasaki ser jag ett kakiträd med mogen frukt som lyser som små solar i grenverket. I trädets närhet rör sig bönder i svarta arbetskläder och jag föreställer mig att kakifrukterna med stor omsorg håller på att plockas ner och viras in i vaxat tunt papper.

Jag färdas mot staden där Rié föddes.

En gång frågade jag henne om någon i hennes familj varit bland atombombens offer. Hon sa då att hennes familj hade bott ute på landet på den tiden, så alla hade klarat sig utom hennes faster som studerade på universitetet inne i Nagasaki. Fastern hade gett sig iväg tidigt på morgonen den 9:e augusti 1945 och hade aldrig återvänt.

Rié och jag, träffades första gången i januari 1999, då vi läste franska tillsammans på Institute Catholique i Paris. Rié, Atsuko, som också gick i vår klass, och jag blev snabbt vänner. Rié och jag var dessutom födda samma år, 1960, vilket kanske bidrog till att vi kände en extra samhörighet med varandra.

Rätt tidigt berättade Rié om sin längtan efter ett barn. Hon oroade sig en hel del för att hon ännu inte lyckats bli gravid, och hon hade varit gift i nästan fem år nu. Innan hon gifte sig hade hon studerat operasång i Tyskland, det var därför hon hade kommit till Europa från början.

Den påföljande hösten valde Rié och Atsuko att studera franska på andra skolor och det var bara jag som fortsatte franskan på Catho. Vi sågs då mer sporadiskt.

1 november 1999, la Toussaint, en grå och dimmig helgdag, var jag ute och promenerade, plötsligt stod jag vid Institut Curie på Rue d'Ulm där Pantheon avtecknade sig i fonden. Från Institut Curie strömmade ett kallt blåaktigt ljus ut från fönstren på andra våningen. Jag blev stående där flera minuter, som paralyserad av den utfallande ljuskretsen. Som en föraning, men det förstod jag inte då.

Några veckor senare kom Rié och Atsuko på besök i min ateljé på Cité des Arts, det var en dag med vinter i luften och jag hade kokat risgrynsgröt som vi åt tillsammans. Rié berättade att hon var orolig över att hon hela tiden tappade i vikt, men nu hade hon börjat en kurs i makrobiotisk kost som hon tyckte verkade hjälpa. Hon sa att hon hade lärt sig att kanel och granatäpple var speciellt bra för kvinnor.

Sommaren 2000 tillbringade jag några veckor i Sverige, men strax efter att jag kom tillbaka till Paris i juli ringde Atsuko och berättade att Rié var inlagd på Institut Curie. Jag blev förskräckt.

”Då är det cancer!”, sa jag.

”Nej, nej”, sa Atsuko.

”Men om hon är inlagd på Institut Curie måste det väl vara cancer?”

”Nej, nej”, vidhöll Atsuko.

Hon bad mig ordna blommor att ta med när vi skulle besöka Rié. Jag undrade om man verkligen fick ha med sig blommor, men det trodde Atsuko.

Det kändes överkligt att vara inne på Institut Curie. Och man fick inte ta med några blommor in till patienterna, så vi lämnade dem utanför i korridoren.

Rié låg i ett enskilt rum, och hade en orangefärgad bandeau över sitt svarta hår. Hon var mycket blek men log ändå varmt och vänligt mot oss och hon var mycket vacker. Persiennerna i fönstret var nerdragna men det starka solljuset utanför lyckades ändå tränga igenom mellan lamellerna och lysa upp rummet.

Något av det första Rié sa till oss var: ”Nu kommer jag definitivt aldrig kunna få några barn.”

Och jag förstod ju att hon hade genomgått en canceroperation; varför skulle hon annars vara inlagd på Institut Curie?

Hon berättade att hon först blivit inlagd på American Hospital, till vilket de flesta japaner i Paris' försäkringar är kopplade, men nästan omedelbart förts vidare till Institut Curie för operation.

Efter vårt besök hos Rié satte vi oss dystra till sinnes på en uteservering. En spansktalande kvinna som satt bredvid oss talade intensivt med sitt sällskap och tycktes helt omedveten om att askan från hennes cigarett blåste ner i min kaffekopp där den gled runt som små öar.

I slutet av året blev Rié friskförklarad. Mitt tvååriga ateljéstipendium hade tagit slut i mitten av oktober, men jag tillbringade januari 2001 i Paris och Rié, Atsuko och jag träffades en del då och drack te på olika hotell som de kände till att det serverades bra te på.

Sedan dröjde det till juli 2002 innan Rié och jag sågs igen. Atsuko hade då flyttat tillbaka till Tokyo, och Rié och hennes man hade flyttat till en lägenhet i Neuilly sur Seine.

Jag var i Paris för en vecka och Rié hade bjudit hem mig. Tidigare hade de bott i en lägenhet inte så långt från Musée Rodin, men jag hade aldrig varit hemma hos dem där. Nu ville jag ha med mig blommor som hon verkligen skulle få. Jag köpte en bukett små röda blommor och med vad jag tror var brudslöja, skira små vita blommor, och tog metron ut till hennes stadsdel. Lägenheten var inte så stor, men ljus och Rié hade köpt en tarte över vars botten tunt skurna fikonskivor låg på ett sådant sätt att det såg ut som en ros eller en krysantemum. Hon pratade mycket om Miyazakis Prinsessan Mononoke, jag hade då ännu inte sett den, men senare i samtal med Atsuko sa hon att hon trodde att Rié identifierade sig med filmens huvudkaraktär, att hon upplevde samma ensamhet.

Efter en stund frågade Rié om jag ville följa med och bli välsignad av hennes präst. Rié var ursprungligen buddhist och hennes man katolik, men under hennes sjukdom hade de blivit medlemmar i en kyrka som hette L'Eglise japonaise. Rié sa att församlingen hade stöttat hennes man mycket under hennes sjukdomstid. Jag hade ingenting emot att ta emot en välsignelse. Vi avslutade vårt te, Rié ringde prästen och sa att vi var på väg.

När vi kom ut på gatan slog sommarvärmen emot oss och vi gick genom en gränd vars ena sida omslötts av en mur med träd bakom som sträckte ut sina grönskande grenar som ett tak. Några småpojkar kom emot oss och Rié pratade med dem och rörde vid deras huvuden. Det

var som om de dansade tillsammans framför mig, men jag vet inte riktigt om den minnesbilden kan stämma. Sedan kom vi ut till en boulevardliknande gata med mycket trafik och pampiga byggnader. Vi gick på skuggsidan, på den sida som L'Eglise japonaise var belägen på. Framför en bred vit dörr med en mässingsskylt som visade att vi var framme ringde Rié på. Nästan omedelbart öppnades dörren och en stram japansk kvinna klädd i en svart dräkt bad oss stiga på. Det var prästen, vi var väntade.

Vi kom in i en stor hall med en bred vindlande trappa vars ledstång avslutades i form av en snidad uppåttrest spiralsnäcka. Prästen visade oss upp för trappan och sedan in i ett mycket ljust avlångt rum med höga fönster. Där fanns ett långt lågt bord omgivet av tre soffor klädda i ett oblekt naturmaterial där rester av fibrernas frökapslar syntes.

Prästen sa att vi skulle be tillsammans och satte sig vid bordets ena kortända. Rié och jag satte oss på var sin sida om henne, mitt emot varandra. Vi knäppte våra händer och började be, jag läste Fader vår på svenska, men rätt snabbt gick bönen över i något som jag uppfattade som tungomålstalande. Jag blev lite rådvill men också fascinerad över det djupa röstläge som Rié plötsligt gick ner i. Det var som en förvandling och hennes nya röst fick mig att associera till den kvinnliga shamanen i Kurosawas film Rashōmon, ett slags djup urröst.

Efter en stund bröt prästen bönestunden genom att vända sig till mig och säga:

”Nu ska du döpas.”

Jag blev alldeles perplex.

”Jamen, jag är redan döpt.”

”Det räknas inte.”

”Varför räknas inte det?”

”Nej, det är nu du har chansen.”

”Men jag *är* döpt!”

”Ditt dop räknas inte.”

Det blev en lång och omöjlig diskussion. Plötsligt bröt Rié in och sa till mig:

”Jag tycker att du ska göra det Bianca.”

Jag kände mig fullkomligt bestört. I det läget föreslog prästen att vi skulle gå över till att tala engelska, antagligen tyckte hon att min franska var för begränsad. Under några minuter argumenterade prästen och jag fram och tillbaka. Jag förstod att det fanns en dopbassäng längst ner i huset. Men jag upprepade igen och igen för dem att så här går det inte till, är man döpt så är man döpt så är det i de flesta protestantiska kyrkor och i den katolska kyrkan.

Prästen bara skakade på huvudet:

”Det är NU du har chansen.”

Jag vet inte hur länge vi höll på, men plötsligt var det som att ögonblicket var över. Vi reste oss och Rié och jag lämnade huset och gick sedan under tystnad. När vi kom fram till Metrostationen sa Rié:

”Jag hoppas att det här inte förstör någonting mellan oss.”

Jag sa:

”Naturligtvis inte.”

Men samtidigt tänkte jag:

”Varför utsatte du mig för det här?”

Skuggorna var nu längre och eftermiddagen var på väg att gå över i afton när vi skildes åt och jag gick ner för trapporna till tåget.

Ett rum i Nagasaki omkring 1968

Svart tusch, vitt papper.
Rié och hennes syster är ensamma hemma.

Penslarna förs först med långsamma, lite trevande rörelser över papper efter papper. Men efterhand som tecknen fyller upp de vita arken blir rörelserna allt hastigare och allt mer svepande.

De är i penslarna, är i tuschets möte mot pappret. Tid och rum upphör. De slungas runt, de slungar runt i en allt mer uppdriven eufori.

När de hör föräldrarna komma tillbaka, tittar de förvånat upp och upptäcker till sin stora förskräckelse att hela rummet är nedstänkt med svart tusch.

Mars 2004

Först lätta stänk mot fönstren, sedan ökade regnet och vattendropparna flöt samman i rännilar nerför rutorna. Jag hade just kommit hem efter en vecka i Bohuslän.

När jag hade fått ytterplagg och väskor på plats slog jag mig ner vid telefonsvararen för att lyssna av de meddelanden som den lilla röda lampan indikerade. I ett av meddelandena kunde jag omöjligt förstå vad som sades. Jag lyssnade på det ett antal gånger och kunde höra att det lät som att en man med asiatisk accent talade, men vad han sa eller ens på vilket språk han talade kunde jag omöjligt tyda.

Jag pratade med min brors fru Ingrid och nämnde meddelandet som jag inte kunde förstå. Hon sa då:

”Hade inte du en väninna som var sjuk?”

Jag frös till.

När jag lyssnade igen på meddelandet hörde jag plötsligt helt klart vad som sades:

”I’m calling on behalf of M Sugiyama. Rié passed away last Sunday and there will be held a ceremony at Père Lachaise on Friday.”

Sedan uppgav han ett telefonnummer till Riés man.

Det var lördag, ceremonin hade alltså redan ägt rum dagen innan. Jag blev sittande orörlig och tryckte sedan på meddelandeknappen för att lyssna igen och skriva ner telefonnumret. Det hade börjat mörkna och regnet fortsatte att slå mot rutorna. Jag kände mig fullständigt förkrossad och började darra i hela i kroppen.

Efter en stund ringde jag numret som jag fått, men M Sugiyama var inte där, istället var det en man som svarade på perfekt franska och jag förmodade att jag hade kommit till det produktionsbolag som M Sugiyama arbetade för.

Den fransktalande mannen var mycket vänlig och förstod genast vad det gällde. Jag uppfattade det som att han hade varit med på Père Lachaise föregående dag. Han gav mig M Sugiymas mobilnummer och jag ringde upp och lämnade ett meddelande på hans telefonsvarare.

Nästa dag, på kvällen, ringde M Sugiyama. Jag kommer inte ihåg om vi pratade engelska eller franska, men något av det första han sade var:

”Jag har Rié här bredvid mig.”

Och han syftade på den box med hennes aska som han hade stående vid sin sida.

Han hade redan börjat förhandlingarna med flygbolaget för att få ta med sig askan på flyget:

”Efter 9/11 är allting så mycket mer komplicerat. Det är mer papper som måste fyllas i. Det kommer kanske ta en vecka innan jag kommer iväg.”

Han berättade att Rié skulle gravsättas i hans familjegrav i Tokyo. Han berättade också om hur sjukdomen kommit tillbaka under föregående höst, att hon fått metastaser i lungorna och att förloppet i slutet gått mycket fort. Så sade han att Rié sagt att jag var hennes bästa vän i Europa. Jag började gråta. M Sugiyama talade mycket lugnt och milt; han berättade att hennes sista ord var:

”Arigato.”

Jag tänkte: ”Vad har jag varit för vän?”

Jag hade varit så upptagen med mina olika projekt och vi hade inte haft någon kontakt på över ett år, jag hade inte vetat att hon blivit så sjuk igen. Samtidigt genom att hon sagt att jag varit hennes bästa vän i Europa kände jag omedelbart att hon gett mig ett uppdrag.

Den påföljande måndagen ringde jag hem till Atsuko i Tokyo efter att ha räknat efter vad klockan var där. Hon svarade nästan omedelbart och hade redan hört av M Sugiyama att jag pratat med honom. Hon berättade att han sagt att jag grät, men som för att jag inte skulle bli generad, lade hon hastigt till:

”Det gjorde jag också.”

Det var länge sedan vi pratade med varandra och efter ett långt samtal bestämde vi att vi skulle ses i Japan den kommande hösten.

2 november 2004

Efter att ha ätit frukost på mitt pensionat tar jag spårvagnen in mot centrum och går av vid hållplatsen som ligger närmast atombombens nedslagsplats i Nagasaki.

Jag plockar upp ett ljusgrönt skott från ett barrträd och bestämmer mig för att ta med det till Riés grav i Tokyo. Dagen är varm.

Framme vid det svarta diabasmonumentet, som dekorerats med papperstranor i olika färger, blir jag länge stående stilla. Några meter längre bort finns det återstående tegelfragmentet av den ursprungliga Urakamikatedralen som var den byggnad som befann sig närmast atombombens epicentrum.

Jag går bort till det intilliggande Atombombsmuseet och vandrar ner i byggnaden; montrar med klockor som stannade för gott klockan 11:02 den dagen, inbrända skuggbilder på sten som en sista fotografisk registrering av kroppar på väg att utplånas, bilder på de överlevande med brännsår som under läkeprocessen blev till tjocka keloidärr. Ögonvittnesberättelserna om eldhavet, det svarta regnet, törsten, hur världen och livet från ett ögonblick till ett annat aldrig mer blev det samma.

Kommer ut i ljuset igen. Drar djupa andetag.

Beger mig upp mot den nya Urakamikatedralen. På vägen dit hamnar jag vid Takashi Nagais lilla hus som numera är ett museum.

Takashi Nagai var en röntgenläkare i Nagasaki som själv led av leukemi, troligtvis till följd av att han utsatts för direkt radioaktiv strålning genom otillräcklig utrustning på sjukhuset där han arbetade under kriget. Som medicinstudent hade han reagerat över professorernas kyliga hållning vid dödsbäddar och tagit stort intryck av Blaise Pascals "Pensées", vilket också anses ha bidragit till att han konverterade till katolicismen.

Nagais fru Midori var en av dem som direkt utplånades av atombomben, men han själv, och deras son och dotter överlevde.

Han kom sedan att viga återstoden av sitt liv åt att hjälpa de skadade och att informera världen om de fysiska och psykiska följderna för dem som överlevt atombomben.

Antagligen för att han själv redan var strålskadad och för att han visste att hans tid var räknad tvekade han inte att komma nära de strålskadades kroppar. De sista åren blev han allt svagare men fortsatte från sin sjukbädd att ta emot all världens dignitärer i sitt lilla hus. En mycket gripande berättelse om hans liv och vad som hände den där dagen den 9:e augusti finns återgivet i hans bok "The Bells of Nagasaki". 1951 avled han 43 år gammal. Lika gammal som Rié var när hon dog.

Oktober 2009

Sedan en månad tillbaka är jag på en stipendievistelse på AIT i Tokyo och har nu gett mig ut på några veckors rundresa i Japan.

Jag anländer från Kyoto till tågstationen i Nara. Från en av hållarna, med de i Japan vanligt förekommande pamfletterna med information om utställningar och sevärdheter, fångas min blick av ett ansikte som ger mig den första upptakten till vad jag skulle vilja kalla en skulpturchock.

På pamfletten finns foton av en skulptur föreställande en mansfigur, dels i helfigur, dels huvudet uppförstorat och med ett ur munnen utgående metallstycke som det står sex små figurer på. All informationstext på pappret är på japanska och jag letar därför upp Naras turistbyrå och frågar var man kan se den här skulpturen. De skriver ut en vägbeskrivning på engelska och ger mig en översikt på ett lokaltåg som kan ta mig dit.

Följande dag, efter en del trixande med tåget, befinner jag mig utanför Rokuharamitsuji templet. Och förstår först efteråt att jag har kommit tillbaka till Kyoto, fast jag åkt på ett helt annat vis än när jag åkte därifrån.

Nu står jag inför skulpturen som jag sett avbildad, och detta är en sannskyldig skulpturchock; något av det starkaste jag någonsin sett.

En träskulptur av munken Kūya, 117 cm hög från Kamakuraepoken på 1200-talet, men den helige Kūya levde på 900-talet, så det är alltså inte en direkt avbildning. De sex utkommande små figurerna står för stavelserna i NAMU AMIDA BUTSU. Ett mantra till den gränslösa Buddhan inom Mahayanabuddhismen.

Kūya kallas också det dansande helgonet, och uppträdde under en tid i Kyoto, då epidemier härjade staden och döda kroppar kantade gatorna. Han uppträdde i ett hjortskinn svept om kroppen och med en stav och en gong som han slog på.

Kūya samlade ihop kroppar och såg till att de blev värdigt begravda samt uppförde ett tempel där Rokuharamitsuji templet ligger idag. Till detta tempel går man fortfarande framförallt när man har sorg.

Kūyagestalten, såväl i form av skulpturen, som det som jag kan läsa mig till om hans liv och gärning får mig att associera till två kristna mystiker: Den helige Franciskus och Simone Weil. Alla tre poängterar medkänslan och att avkläda sig allt, som Simone Weils tankar kring begreppen la création – skapelsen och la décréation – avskapelsen.

Framställningen av Kūya som berör mig så starkt för mig också i mina tankar till ett tidigare starkt möte med det återstående brända skulpturfragmentet av Jungfru Marias ansikte som ursprungligen befann sig i den bombade Urakami katedralen i Nagasaki, men nu befinner sig i den nya katedralen.

Det som dessutom är intressant är hur skulpturer, oftast i trä, genom den japanska historien har fungerat som förmedlare av nya tankar, och förhållningssätt till livet, och hur de fortfarande intar en viktig plats i den japanska buddhistiska praktiken. Även i mycket renskalade zenbuddhistiska tempel och kloster finns där, som jag har förstått det, alltid en skulptural framställning av Buddhan, men oftast i en dold förvaring, kanske visas skulpturen fram endast en gång om året vid någon för just det templet viktig högtid. Detta är ett fascinerande sätt att förhålla sig till ett materiellt föremål, inte som i ett i sig själv magiskt föremål, utan som bärare av ett tankesystem, ett förhållningssätt, och en förmedlare av medkänsla.

Och Kūyas rad av små stående Buddhafigurer som kommer ut ur hans mun, tycks mig också hänga ihop med de girlanger av origamitränor som placeras för att smycka till exempel minnesplatserna i Hiroshima och Nagasaki. De framstår för mig som en kedja av ord – icke-ord – ord – icke-ord – ord... del i ritualer för sorg och död.

11-12 mars 2011

Håller på att göra i ordning frukost när jag hör på radion om ett kraftigt jordskalv i Japan. Jag mailar Atsuko och vänner på AIT i Tokyo för att höra att allt är väl med dem.

Under dagen kommer mer detaljerade nyheter med filmsekvenser på tsunamin som sköljt in över den japanska östkusten och skapat enorm förödelse.

Nästa dag får jag lugnande besked från alla; de lever! Men oron för situationen är stor.

Atsuko berättar att hon befann sig i Ginza, på väg för att gå på bio då skalvet inträffade. Hon skulle se ”Des hommes et des dieux”, ”Gudar och människor” av Xavier Beavois. Istället tog hon sig till sin mans arkitektkontor som ligger i Yūrakuchō angränsande till Ginza.

All tunnelbanetrafik blev inställd, och så småningom begav de sig hem till fots. De gick i flera timmar och var framme först vid midnatt i sin stadsdel Nakano-ku.

Hon avslutar sitt mail med att skriva:

”Une grande tristesse couvra le Japon.”

Juli 2012

Jag är tillbaka i Nagasaki och uppsöker The National Peace Memorial Hall. Ovanför bassängerna surrar trollsländor, luften dallrar i hettan. Det omgivande landskapet och himlen speglar sig i vattnet.

Jag går nerför ingången till minneshallen, här finns det stora arkivet över alla döda och försvunna genom bomben 9:e augusti 1945.

Sätter mig vid en av datorerna där man kan söka på namn eller födelsedatum och få upp bilder på personer som kan matcha sökningen. Försöker komma på hur jag ska kunna finna Riés faster i arkivet. Söker på födelseår och studerar en rad, oftast lite oskarpa och korniga, foton av unga kvinnor från 40-talet: deras ansikten ibland glada och förhoppningsfulla, ibland lite inåtvända och blyga, några ser ytterst målmedvetna och bestämda ut. Försöker föreställa mig hur Riés faster kan ha sett ut, men jag har för lite att gå på. Det blir bara gissningar.

Strövar sedan runt bland stensulpturerna som finns placerade utanför den nya Urakamikatedralen. De tycks mig som japanska tolkningar från 1800-talet av europeiska medeltida helgonskulpturer. Stensulpturer som ursprungligen fanns i och utanför den gamla katedralen.

Går in och fram till träfragmentet av den brända Mariaskulpturen som jag minns sedan förra gången jag var här. Sugs in i hennes tomma ögonhålör, som vilade universum där inne. Vet att hon är och varit till tröst för många överlevande, troende som icke-troende.

Har tänkt att Nagasaki är så mycket en sorgens stad, att detta är sista gången jag åker hit. Men när jag sitter på tåget för återfärd, känner jag redan en längtan tillbaka; att stå och se ut över havet från en av Nagasakis kullar, se fartygen gå förbi, bländas av solen, känna min egen barndom komma emot mig och alla de älskade som har gått före. Jag förs tillbaka till min mors associationslekar kring himlens förbiglidande moln, och förs upp i rymden.

För några sekunder svävar jag med er alla.

Juni 1999

Jag får ett brev från Rié. Hon har följt med sin man på en arbetsresa och befinner sig på en ort vid den franska Atlantkusten. Hon skriver:

”Je suis très calme maintenant.” – jag är mycket lugn nu.

Och hon ger mig havets rytmiska vågslag in mot stranden, saltmättad luft och pinjedoft förenade med hennes lugna hjärtslag.

Bianca Maria Barmen 2014